

чимало. Серед найважливіших кроків – затвердження у лютому 2016 р. Державної соціальної програми торгівлі людьми на період до 2020 року та передбачення орієнтовних обсягів її фінансування за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел; підвищення з листопада 2016 р. одноразової фінансової допомоги постраждалим від торгівлі людьми з одного до трьох прожиткових мінімумів; збільшення вдвічі штату працівників департаменту Національної поліції, який займається боротьбою зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Разом з тим, на наш погляд, більшість цих заходів спрямовані на наслідки розглядуваного явища, а не на ліквідацію його глибинних причин. З внутрішньо переміщеними особами слід вести активну просвітницьку роботу, сприяти їм у працевлаштуванні, вирішенні інших соціальних проблем. Вважаємо, що проблема торгівлі людьми, незалежно від того, хто стає жертвою таких злочинів (частина внутрішньо переміщених осіб априорі потрапляє в зону ризику з огляду на скрутне матеріальне становище), має глибоке соціально-економічне підґрунтя, а тому пріоритетними мають бути загальносоціальні заходи запобігання цьому явищу. У зв'язку із цим не виникає сумнівів у тому, що мінімізувати проблему торгівлі людьми можна лише завдяки відчутному поліпшенню економічної ситуації в державі, створенню нових робочих місць, забезпеченню гідних умов для життя і праці. Все це, зрозуміло, можливе лише у разі здійснення в Україні глибоких соціально-економічних перетворень. Іншого шляху вирішення цієї проблеми, на наше переконання, не існує.

НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ

Заборовський В.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Ужгородського національного університету*

Адвокатура являє собою професійно-правову правозахисну інституцію, що займає самостійне місце в механізмі здійснення правосуддя і як незалежний інститут громадянського суспільства відіграє провідну роль у забезпеченні якісного розвитку такого суспільства, належних

умов проживання людини в ньому, шляхом утвердження пріоритетності інтересів кожної особи¹.

Специфіка адвокатури як інституту громадянського суспільства, який за жодних умов не слід сприймати як громадську організацію, проявляється в дуалістичному характері його правової природи, що простежується в органічному поєднанні публічних та приватних інтересів в діяльності як адвокатури в цілому, так адвоката зокрема, які повинні мати рівнозначний, взаємостримуючий характер. Дуалістичний характер правової природи адвокатури насамперед проявляється в контексті надання професійної правничої допомоги соціально незахищеним категоріям осіб. На сьогодні однією з найуразливіших категорій громадян в Україні є внутрішньо переміщені особи. Як зазначається в Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року², основними проблемами, з якими стикаються більшість внутрішньо переміщених осіб, є відсутність достатніх засобів до існування та невизначеність житлових перспектив. Так, внутрішньо переміщені особи зіштовхуються з труднощами в реалізації та захисті своїх прав, зокрема права власності, доступу до житла, придатного для проживання, відновлення документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, відновлення засобів до існування, а також реалізації виборчих прав, доступу до інформації. Це зумовлює нагальну необхідність існування відповідного механізму забезпечення дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб.

Одним із основних елементів вказаного механізму є інститут безоплатної правової допомоги, який спрямований на забезпечення гарантованої Конституцією України можливості, зокрема особи, яка потребує додаткового захисту, отримати належний захист їх прав та доступ до правосуддя.

Як відмічає І. Хондогій, безоплатна правова допомога зазвичай надається представникам уразливих груп і особам, які через свої осо-

¹ Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук: спец. 12.00.10. К., 2018. С. 25

² Про схвалення Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 909-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 102. Ст. 54.

бисті обставини не в змозі захищати власні інтереси у справі¹. Взагалі людина має право на безоплатну правову допомогу за двох умов: по-перше, у такої особи немає достатніх коштів для оплати послуг адвоката (що встановлюється так званим «тестом на нужденність»), і, по-друге, надання безоплатної правової допомоги вимагається інтересами правосуддя (що встановлюється так званим «тестом по суті»)². Щодо внутрішньо переміщених осіб, то враховуючи їх особливе правове становище, фактично відбувається поєднання обох вищевказаних умов надання такої допомоги. Без сумніву, така категорія осіб потребує отримання безоплатної правової допомоги, тобто правової допомоги, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел.

Особливості правового становище внутрішньо переміщених осіб встановлюються, зокрема Законами України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»³ і «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»⁴, які насамперед спрямовані на забезпечення захисту та дотримання прав і свобод таких осіб. Тож у випадку виникнення в таких осіб будь-яких складностей у реалізації, зокрема прав і свобод передбачених вказаними Законами, вони повинні наділятися відповідними гарантіями їх забезпечення, з урахуванням насамперед діяльності системи надання безоплатної правової допомоги. Слід відмітити, що така система в нашій державі на сьогодні – це мережа із близько 550 офісів безоплатної правової допомоги у всіх регіонах України⁵.

¹ Хондогій І. Система безоплатної правової допомоги як реалізація конституційного права громадян України на професійну правничу допомогу. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 2. С. 141.

² Андрусак І.В., Бранашко О.Б. Удосконалення стандартів якості надання правової допомоги в Україні. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 23 листопада 2017 року): у 2 ч. Полтава : Россава, 2017. Ч. 1. С. 197.

³ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року. № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1.

⁴ Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 26. Ст. 892.

⁵ Безоплатна правова допомога URL: https://minjust.gov.ua/legal_aid (дата звернення: 24.04.2018).

Законом України «Про безоплатну правову допомогу»¹ визначається порядок надання безоплатної первинної правової допомоги та безоплатної вторинної правової допомоги.

Безоплатна первинна правова допомога включає такі види правових послуг: 1) надання правової інформації; 2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань; 3) складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); 4) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації. Суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні є: органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; фізичні та юридичні особи приватного права; спеціалізовані установи.

На жаль, протягом тривалого часу внутрішньо переміщені особи не відносились до суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу, а могли її отримувати тільки у випадку, якщо вони належали до інших соціально незахищених верств населення, які були передбачені ч. 2 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», хоча особливість їх правового становища доволі часто зумовлює існування складних (проблемних) правових ситуацій, що потребують залучення адвокатів (для представництва їх інтересів у судах, інших державних органах та органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру тощо).

Тільки 21 грудня 2016 року Законом України «Про Вищу раду правосуддя»² було внесено зміни до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (набрали чинності 5 січня 2017 року), якими перелік суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу було доповнено, зокрема такими категоріями як внутрішньо переміщені особи та громадяни України, які звернулися із заявою про взяття їх на облік як внутрішньо переміщених осіб.

Щодо внутрішньо переміщених осіб, то вони отримали право на отримання всіх видів правових послуг, що включає в себе безоплатна вторинна правова допомога, а саме:

- 1) захист;
- 2) здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на

¹ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.

² Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. *Офіційний вісник України*. 2017 р. № 4. Ст. 180.

безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;

3) складення документів процесуального характеру.

В той же час громадяни України, які звернулися із заявою про взяття їх на облік як внутрішньо переміщених осіб отримали право на такі правові послуги як складення документів процесуального характеру та здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами лише з питань, пов'язаних з отриманням довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, до моменту отримання такої довідки.

Без сумніву, вказані зміни, як відмічають укладачі практичного посібника «Правова допомога внутрішньо переміщеним особам. Національна практика. Приклади правових консультацій»¹ (підготовлений та виданий за підтримки Проекту Ради Європи «Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб в Україні», що імплементується в межах Плану дій Ради Європи для України на 2015-2017 роки), являють собою великий крок України в забезпеченні гарантованих національним законодавством та міжнародними актами прав внутрішньо переміщених осіб.

Слід відмітити, що по-перше, суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні є: центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги та адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, а по-друге, скористатися професійною правничою допомогою (в контексті надання безоплатної вторинної правової допомоги) після вказаних змін зможуть близько 1,5 млн. осіб (станом на 5 лютого 2018 року, за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 493 057 переселенців або 1 218 611 сімей з Донбасу і Криму²). Так, лише у період з 1 січня по 1 грудня 2017 року за безоплатною вторинною правовою допомогою до системи безоплатної правової допомоги звернулося 4 394 внутрішньо переміщених особи, і які отримали необхідні види такої допомоги³.

¹ Лісова Ю. Правова допомога внутрішньо переміщеним особам. Національна практика. Приклади правових консультацій. Практичний посібник / Відп. ред. С. Марущенко. К.: Логос, 2017. С. 50.

² Обліковано 1 496 713 переселенців, - Мінсоцполітики. URL: www.msp.gov.ua/news/15182.html (дата звернення: 24.04.2018).

³ Надання безоплатної правової допомоги ВПО: аналітична довідка. URL:

Безпосереднє надання безоплатної вторинної правової допомоги покладено саме на адвокатів, включених до Реєстру адвокатів, які надають таку допомогу на постійній основі або за контрактом. У разі звернення особи про надання одного з вищевказаних видів безоплатної вторинної правової допомоги Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги зобов'язаний протягом десяти днів з дня надходження звернення прийняти рішення щодо надання безоплатної вторинної правової допомоги. У разі прийняття рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги призначає адвоката, який надає безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом. У разі неможливості надання безоплатної вторинної правової допомоги адвокатом, який надає безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом, Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги укладає договір з адвокатом, включеним до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу. Під час призначення адвоката враховуються його спеціалізація, досвід роботи, навантаження, складність справ, у яких адвокат бере участь.

Адвокат, який надає безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом чи на тимчасовій основі на підставі договору, має всі права, обов'язки та гарантії, встановлені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», іншими законами України. Все це вказує на те, що надання безоплатної вторинної правової допомоги закріплено саме за адвокатами, які здійснюють її надання на професійній основі, та які наділяються таким же правовим статусом, як і у випадку надання ними професійної правничої допомоги за договором про надання правової допомоги із своїм клієнтом у загальному порядку (зокрема, в контексті дотримання своїх професійних обов'язків).

Ми повною мірою підтримуємо таку позицію українського законодавства, оскільки держава, яка позиціонує себе як демократична та права, повинна не тільки закріплювати право осіб, які перебувають в складних (проблемних) правових ситуаціях (насамперед осіб, які вимушено змінили своє місце проживання та потребують особливої уваги з боку суспільства та держави) на безоплатну правничу допомогу, але й повинна забезпечувати належні умови його дотримання та реалізації. Щодо адвокатури, то такими умовами, зокрема, є встановлення сутте-

legalaid.gov.ua/ua/holovna/178-hruden-2017/2164-analitychna-dovidka-pro-nadannia-bezoplatnoi-pravovoi-dopomohy-vnutrishno-peremishchenym-osobam (дата звернення: 24.04.2018).

вих кваліфікаційних та інших вимог до кандидатів на здобуття статусу адвоката, а також закріплення особливого статусу адвоката, реалізація якого здійснюється на засадах професійності та незалежності¹.

ВЛИЯНИЕ КОРРУПЦИИ И НЕПРОФЕССИОНАЛИЗМА АНТИДЕЛИКТНЫХ ОРГАНОВ НА ПРАВОВОЙ СТАТУС ПЕРЕМЕЩЕННЫХ ЛИЦ

Кириченко А.А.,

*доктор юридических наук, профессор,
профессор кафедры правоведения факультета экономики и права
Классического международного университета
имени Филиппа Орлика*

Возможности наиболее полного познания, признания, обеспечения и восстановления правового статуса внутренне перемещенных лиц напрямую зависят от уровня преодоления коррупции и непрофессионализма антиделиктных органов. В той же время, в последнее время на фоне создания видимости достаточно активной и непримиримой официальной государственной украинской политики по противодействию коррупции и созданию соответствующей разветвленной и обеспеченной баснословными зарплатами следственной и судебной системы не менее активно и весьма цинично демонстрируется целый ряд коррупционных проявлений. Возьмем, к примеру, имеющее значительный общественный резонанс дорожно-транспортное деяние, совершенное 18.10.2017 г. в 20:45 в г. Харьков на пересечении улицы Сумской с переулком Мечникова неподалеку от станции метро «Исторический музей»². Автомобиль Lexus под управлением Елены Зайцевой

¹ Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 88.

² Жуткое ДТП в Харькове: что известно спустя месяц после трагических событий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://newsone.ua/.../zhutkoe-dtp-v-harkove-cto-izvestno-sp...>; Понимала, что не смогу затормозить: Зайцева дала показания о ДТП в Харькове [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fakty.ua/261219-ponimala-cto-ne-smogu-zatormozit-za...>; Смертельна аварія у Харкові: хронологія подій - YouTube [Электронный ресурс]. –